

3. Петренко В. Ф. Психосемантика сознания / В. Ф. Петренко. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 208 с.
4. Соломин И. Л. Экспресс-диагностика персонала / И. Л. Соломин. – СПб. : Речь, 2008. – 280 с.
5. Социальная психология: Практикум: Учеб. пособие для студентов вузов / Г. М. Андреева, Е. А. Аксенова, Т. Ю. Базаров и др.; под ред. Т. В. Фоломеевой. – М. : Аспект Пресс, 2006. – 480 с.
6. Шмелев А. Г. Психодиагностика личностных черт / А. Г. Шмелев. – СПб. : Речь, 2002. – 480 с.
7. Эткинд А. М. Опыт теоретической интерпретации семантического дифференциала / А. М. Эткинд // Вопросы психологии. – 1979. – №1. – С. 17–27.

УДК 159.9.018

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛОГІЧНОЇ ПРОЕКТИВНОЇ МЕТОДИКИ НЕЗАВЕРШЕНИХ РЕЧЕНЬ

Геннадій Дьяконов, Тетяна Слободянік
(Кіровоград, Україна)

У статті розглядається діалогічний підхід до розробки проективної методики незавершених речень і виділяється три рівні проективно-діалогічної діагностики (об'єктний, суб'єктний та інтерсуб'єктний), кожний з яких представлений декількома шкалами-параметрами особистісно-комунікативної діагностики. Особлива увага звертається на характеристику особливостей об'єктного рівня проективно-діалогічної діагностики.

Ключові слова: діалогічний підхід, проективна методика, рівні діагностики, параметри, об'єктний, суб'єктний, інтерсуб'єктний.

В статье рассматривается диалогический подход к разработке проективной методики незавершенных предложений и выделяются три уровня проективно-диалогической диагностики (объектный, субъектный и интерсубъектный), каждый из которых представлен несколькими шкалами-параметрами личностно-коммуникативной диагностики. Особое внимание уделяется характеристике особенностей объектного уровня проективно-диалогической диагностики.

Ключевые слова: диалогический подход, проективная методика, уровни диагностики, параметры, объектный, субъектный, интерсубъектный.

In the article is examined a dialogic approach to the working out of projective methods of uncompleted sentences and three levels of projective-dialogic diagnostics (objective, subjective and intersubjective) are distinguished, each of which is presented by a few scales-parameters of personality-communicative diagnostics. The special attention is paid to the description of characteristic features of objective level of projective-dialogic diagnostics.

Key words: dialogic approach, projective methods, level of diagnostics, parameters, objective, subjective and intersubjective.

Постановка проблеми. Останніми роками психологи все активніше розвивають діалогічний підхід до вивчення різноманітних психологічних явищ [1; 3; 6]. У роботах деяких психологів [5; 7; 9] розглядається питання про специфіку методів діалогічного дослідження, яка визначається гуманітарно-духовним і екзистенційно-онтологічним змістом істинно діалогічних відносин і взаємодій між людьми.

Виходячи з цих ідей, ми висуваємо припущення, що такому методу проективного дослідження як незавершені речення можна надати істотний діалогічний зміст і на цій основі розробити нову методику психологічного дослідження особливостей взаємин між людьми, що розкриває психологічні особливості їх особистості.

Актуальність розробки нової методики психологічної діагностики особливостей міжособистісних відносин і особливостей особистості полягає в тому, що розробка діалогічних методів психодіагностики збагачує арсенал сучасних методів психологічної діагностики міжособистісних відносин особистості й відкриває перспективи використання даної методики в дослідницькій і практичній діяльності психолога.

Не дивлячись на те, що проективні методи (а також метод незавершених речень) використовуються в психології вже багато десятків років, слід сказати, що проблема створення діалогічних проективних методів (і зокрема, діалогічної версії методики незавершених речень) ще ніким не ставилася в психологічній науці. Тому проведене нами дослідження має науково-теоретичну і емпірико-методичну **новизну**.

Мета цієї роботи полягає в методичній розробці її емпіричному дослідження діалогічної проективної методики (nezavершених речень).

Виклад основного матеріалу. Вихідним принципом діалогічного проективного опитувальника є припущення про те, що поєднання займенників з діесловами різного психологічного змісту викликатимуть у опитуваних проекції (перцептивні, емоційні, інтелектуальні, дієві, ціннісні, смислові й ін.), відповідні змісту цих діеслів.

Наступна особливість діалогічного проективного опитувальника полягає в тому, що діалогічна психодіагностика здійснюється за допомогою незавершених речень трьох суб'єктних типів: “Я-”, “Ти-” і “Ми-твірджені” (або “Я-”, “Ти-” і “Ми-проекцій”).

Відповідно до уявлень діалогічної концепції Г.О.Ковальова [7, с.44–45], вважаємо, що незавершені речення діалогічного проективного опитувальника створюють стимульно-проективну основу для віддзеркалення різних рівнів психічної й особистісної активності опитаних: об'єктного, суб'єктного і інтерсуб'єктного.

Оскільки основне **завдання** даної роботи полягає в розкритті принципових особливостей нашого підходу, то вважаємо за доцільне розглянути особливості і результати емпіричного дослідження об'єктних шкал діалогічного проективного опитувальника, які дозволяють показати основні особливості діалогічної методики незавершених речень¹.

У число об'єктних шкал розробленої нами методики входять наступні

¹ Особливості суб'єктного і інтерсуб'єктного рівнів психічної та особистісної активності опитуваних плануємо розглянути в інших публікаціях.

шкали: раціонально-когнітивна, перцептивно-мнемічна, тілесно-кіnestетична, діво-вольова, прагматично-маніпулятивна і темпоральна (орієнтації в часі життя один одного).

Раціонально-когнітивна шкала складається із тверджень “Я-проекції”, “Ти-проекції” і “Ми-проекції”, які вказані в нижченаведеній таблиці 1.

Таблиця 1

Раціонально-когнітивна шкала (№1)

Я-проекція	Ти-проекція	Ми-проекція
Я про тебе...	Ти про мене...	Ми один про одного...
Я знаю, що ти...	Ти знаєш, що я...	Ти знаєш, що ми...
Я про тебе...	Ти про мене...	Я знаю, що ми...
Коли я думаю про тебе...	Коли ти думаєш про мене...	Ти думаєш, що ми...
Я думаю, що для тебе...	Ти думаєш, що для мене...	Я думаю, що ми...
Коли я говорю про тебе...	Коли ти говориш про мене...	Ми думаемо, що для нас...
Коли я аналізує тебе...	Коли ти аналізуєш мене...	Коли ми говоримо один про одного...
7	7	8

У нашому дослідженні брали участь три категорії опитуваних: старшокласники, студенти машинобудівного технікуму і дорослі люди (вчителі, батьки, працівники міліції, митники, домогосподарки й ін.). У кожній категорії було по 20 представників чоловічої і жіночої статі.

Контент-аналіз відповідей на перше незавершене речення раціонально-когнітивної шкали “Я про тебе...” (форма “Я-проекції”) показав, що школярі дали такі завершення речень: думаю (14), хорошої думки (8), часто мрію (6), знаю все (6). Студенти технікуму дали такі варіанти завершень: думаю (14), все знаю (12) хорошої думки (7) і майже не думаю (5). Дорослі опитувані відповіли так: все знаю (16), майже не думаю (12), думаю (9).

Контент-аналіз відповідей опитаних на перше незавершене речення “Ти про мене...” (форма “Ти-проекції”) виявив наступні найбільш типові варіанти завершення речень. Старшокласники вважають, що “Ти про мене”: хорошої думки (15), все знаєш (12), нічого не знаєш (6) завжди думаєш (4). Студенти технікуму вважають, що “Ти про мене”: думаєш (16), все знаєш (14), згадуєш (6). Дорослі люди дають відповіді: думаєш (15), все знаєш (12), іноді згадуєш (8).

Відповіді на перше незавершене речення “Ми один про одного...” (форма “Ми-проекції”) такі. Старшокласники: знаємо все (18), майже все знаємо (7), нічого не знаємо (6), думаемо (4). Студенти технікуму: думаемо (15), все знаємо (9), згадуємо (8), піклуємося (6). Дорослі опитувані: думаемо (12), згадуємо (10), піклуємося (8), говоримо (7).

Таким чином, завершення первих речень опитуваними трьох груп показує, що перше речення даної шкали (у формах “Я-, Ти- і Ми-проекцій”) дійсно відображає перш за все раціонально-когнітивний зміст, що наочно видно по найбільш частих варіантах відповідей про “знання”, “думання”, “згадування” тощо.

Відповіді опитаних на друге незавершене речення раціонально-когнітивної шкали “Я знаю, що ти...” (форма “Я-проекції”) істотно відрізняються і виглядають таким чином. Старшокласники “знають, що ти”: хороший (14),

мене любиш (12), думаєш про мене (7), найкращий (7). Студенти технікуму “знають, що ти”: мене любиш (16), тільки мій (12), кращий в світі (8). Дорослі “знають, що ти”: мене любиши (14), кращий в світі (12), думаєш тільки про мене (7), ти тільки мій (5).

Завершуючи друге речення “Ти знаєш, що я...” (форма “Ти-проекції”), старшокласники пишуть: люблю тебе (15), найкращий (12), люблю тільки тебе (8); студенти технікуму говорять: знаю все про тебе (15), тільки твій (12), люблю тебе (10); а дорослі указують: люблю тільки тебе (16), думаю про тебе (12) нам добрє разом (10).

Нарешті, третє речення “Ти знаєш, що ми...” (“Ми-проекція”) старшокласники дали такі відповіді: любимо один одного (14), подобаємося один одному (8), ми – хороша пара (6). Студенти технікуму указують, що вони хороша пара (16), люблять один одного (14), тільки один для одного (4). Дорослі відзначають, що вони: люблять один одного (17), дуже різні (4).

Усі ці відповіді ставлять під сумнів те, що даний тип речень виражає раціонально-когнітивний зміст, бо насправді тут йдеться не про раціонально-інформаційне знання про партнера, а про знання про любовні почуття і відносини, про визнання унікальності партнера.

Не дивлячись на значну схожість відповідей опитуваних трьох груп – старшокласників, студентів технікуму і дорослих людей – неважко побачити і ряд деяких характерних особливостей відповідей різних категорій опитуваних, що, очевидно, пов’язано з їх соціально-груповими особливостями (віком, освітою, родом заняття і ін.).

Звернувшись до питань перцептивно-мнемічної шкали (Табл. №2), ми бачимо аналогічну картину загального характеру відповідей опитуваних.

Таблиця 2

Перцептивно-мнемічна шкала (№2)

Я-проекція	Ти-проекція	Ми-проекція
Коли я бачу тебе...	Коли ти бачиш мене...	Якщо ми бачимо з тобою...
Я пам’ятаю, як ти...	Ти пам’ятаєш, як я...	Ми пам’ятаємо, як кожен з нас...
Коли я слухаю тебе, то...	Коли ти слухаєш мене, то...	Коли ми слухаємо один одного...
Я пам’ятаю, що ти...	Ти пам’ятаєш, що я...	Ми пам’ятаємо, що ми...
Коли я спостерігаю за тобою...	Коли ти спостерігаєш за меню...	Спостерігаючи один за одним...
Коли я чую твій голос...	Коли ти чуєш мій голос...	Коли ми чуємо голос один одного...
Коли я бачу твою усмішку...	Коли ти бачиш мою усмішку...	Коли ми бачимо, що ми посміхаємося...
7	7	7

Так, на перше твердження даної шкали “Коли я бачу тебе...” (форма “Я-проекції”) старшокласники, студенти технікуму і дорослі відповідають, що вони “посміхаються”, (23 – 14 – 13),² радіють (4 – 12 – 21), люблять (7 – 0 – 0).

² Тут і далі спочатку зазначається кількість відповідей старшокласників, потім - студентів, і нарешті, дорослих, що було опитано.

Завершуючи перше твердження у формі “Ти-проекції” – “Коли ти бачиш мене...”, опитувані указують: “ти посміхаєшся” (27 – 18 – 12), “я дивлюся на тебе, бачу тебе” (14 – 0 – 23). Закінчуючи друге незавершене твердження “Я пам’ятаю, як ти...” (“Я”- форма), опитувані відповідають так: посміхаєшся (15 – 15 – 0), твій погляд (19 – 14 – 19). Твердження “Ти пам’ятаєш, як я...” (“Ти”- форма) отримує завершення: люблю тебе (19 – 17 – 19). Проте, фраза “Ми пам’ятаємо, як кожний з нас...” (“Ми”- форма) викликає у опитуваних різні варіанти відповідей: старшокласники згадують як ходили в кіно (6) і цілувалися (2); студенти технікуму – що вони люблять один одного (15), як поводилися вперше (13) і хвалили один одного (12); а дорослі – що вони шукають своє минуле (8), знають один одного (6) і не мали рацію (5).

Фактично, знову бачимо, що зміст відповідей на твердження перцептивно-мнемічної шкали також носить не стільки перцептивно-мнемічний, скільки інтимно-душевний характер. Це примушує припустити, що первинні назви раціонально-когнітивної і перцептивно-мнемічної шкал слід розглядати скоріше як умовні назви, ніж як точні позначення реального змісту способів завершення тверджень перших двох об’єктних шкал.

Аналіз результатів дослідження дозволяє вважати, що своїй назві набагато більше відповідають доповненнями опитуваними незавершених тверджень тілесно-кінестетичної шкали (Табл. № 3).

Таблиця 3

Тілесно-кінестетична шкала (№ 3)

Я-проекція	Ти-проекція	Ми-проекція
Коли я бачу твою фігуру...	Коли ти бачиш мою фігуру...	Наше тіло для нас...
Для мене твое тіло...	Для тебе мое тіло...	
Коли я дивлюся тобі в очі...	Коли ти дивишся мені в очі...	Коли ми дивимося один одному в очі...
Для мене твоя особистість...	Для тебе моя особистість...	Наші особистості для нас...
Твій зовнішній вигляд для мене...	Мій зовнішній вигляд для тебе...	Наш зовнішній вигляд для нас...
Те, як ти одягнений, для мене...	Те, як я одягнений, для тебе...	Те, як ми одягаємося, для нас...
Твоя зачіска для мене...	Моя зачіска для тебе...	Наші зачіски для нас...
Твої рухи для мене...	Мої рухи для тебе...	Наші рухи для нас...
Коли я відчуваю твою руку...	Коли ти відчуваєш мою руку...	Коли ми відчуваємо наше рукостискання...
Коли я обіймаю тебе...	Коли ти обіймаєш мене...	Коли ми обіймаємо один одного...
Коли я дивлюся в твоє обличчя...	Коли ти дивишся мені в обличчя...	Коли ми дивимося один одному в обличчя...

11

11

10

Проте, відповіді опитуваних на твердження дієво-вольової шкали (Табл. №4) знову виражают скоріше загальний життєвий і духовно-ціннісний, ніж суб’єктно-діяльнісний зміст (що відповідає її назві).

Таблиця 4

Дієво-вольова шкала (№4)

Я-проекція	Ти-проекція	Ми-проекція
Я роблю тобі...	Ти робиш мені...	Ми робимо з тобою...
Твоя думка для мене...	Моя думка для тебе...	Наши рішення для нас...
Я роблю для тебе...	Ти робиш для мене...	Ми робимо для себе...
Я можу з тобою...	Ти можеш зі мною...	Ми можемо з тобою...
Я готовий з тобою...	Ти готовий зі мною...	Ми готові з тобою...
Твоя воля для мене...	Моя воля для тебе...	Наша воля для нас...
Я впливаю на тебе...	Ти впливаєш на мене...	Ми впливаємо один на одного...

7

7

7

Завершення речень прагматично-маніпулятивної шкали (Табл. № 5) має змішаний характер: приблизно половина тверджень розкриває деякі особливості впливу і взаємопливу партнерів, а інша половина відповідей відображає глибші інтерсуб’єктно-життєві взаємини між партнерами.

Таблиця 5

Прагматично-маніпулятивна шкала (№5)

Я-проекція	Ти-проекція	Ми-проекція
Ти потрібний мені...	Я потрібний тобі...	Ми потрібні один одному...
Я управляю тобою...	Ти управляєш мною...	Ми управляемо один одним...
Ти мені зручний...	Я тобі зручний...	Ми зручні один одному...
Я тебе використовую...	Ти мене використовуеш...	Ми використовуємо один одного...
Я граю тобою...	Ти граєш мною...	Ми граємо один одним...
Я указую тобі...	Ти указуеш мені...	Ми указуємо один одному...
Я примушую тебе...	Ти примушуєш мене...	Ми примушуємо один одного...
Я обдурюю тебе...	Ти обдурюєш мене...	Ми обдурюємо один одного...

8

8

8

Нарешті, з’ясовується, що остання об’єктна шкала – темпоральна (Табл. № 6) – також відображає не стільки події життя та біографічні особливості партнерів і їх взаємин, скільки характеризує їх психологічні особливості (у минулому) і затверджує загальні життєві цінності і духовні взаємини – в майбутньому.

Крім відповідей опитаних на об’єктні шкали в нашому дослідженні, ми також отримали експериментальні матеріали за суб’єктними шкалами діалогічного проективного опитувальника (емоційно-афективна, мотиваційно-цільова, кооперативна, конфліктна, відособлення, ідентифікації, ігрова і моральна) і за інтерсуб’єктними шкалами (етична, розуміння і співчуття,

Таблиця 6

Темпорально-смислова шкала (№6)

Я-проекція	Ти-проекція	Ми-проекція
Я завжди...	Ти завжди...	Ми завжди...
Я думаю, що у минулому ти...	Ти думаєш, що у минулому я...	У минулому ми...
Я думаю, що в майбутньому ти...	Ти думаєш, що в майбутньому я...	Ми думаємо, що в майбутньому...
Я знаю, що недавно ти...	Ти знаєш, що недавно я...	Ми знаємо, що недавно ми...
Я здогадуюся, що скоро ти...	Ти здогадуєшся, що скоро я...	Ми здогадуємося, що скоро ми...
Я вважаю, що в даний час ти...	Ти вважаєш, що в даний час я...	Ми вважаємо, що в даний час ми...
Я бачу, що ти зараз зі мною...	Ти бачиш, що зараз я з тобою...	Ми бачимо, що зараз ми...
Я відчуваю, що скоро ти...	Ти відчуваєш, що скоро я...	Ми відчуваємо, що скоро ми...
В майбутньому ти для мене...	В майбутньому я для тебе...	В майбутньому ми один для одного...
В майбутньому я з тобою...	В майбутньому ти зі мною...	В майбутньому ми один з одним...
10	10	10

ціннісно-особистісна, атрактивна, співтворчість, потенційна, любовна, духовна і екзистенційна). Проте аналіз емпіричних матеріалів за цими шкалами виходить за межі цієї публікації. Однак, вважаємо такий напрям дослідження цінним і важливим. Також припускаємо, що розвиток даного напряму діалогічних досліджень дозволить отримати нові знання про психологію міжлюдських взаємин і приведе до створення оригінальних та повноцінних діалогічних проективних тестів.

Висновки. Підводячи підсумки, вважаємо за потрібне зазначити, що методична розробка й емпіричне дослідження діалогічної проективної методики (незавершених речень) має значну наукову цінність, оскільки дана методика має достойнства проективних методів і розкриває ракурси діалогічних відносин та діалогічного буття особистості.

З огляду на це, **перспективними напрямками** наших подальших досліджень діалогічно-проективних методів є: 1) дослідження особливостей суб'єктного й інтерсуб'єктного рівня психічної та особистісної активності опитуваних (суб'єктні та інтерсуб'єктні шкали опитувальника); 2) змістово-смислова інтерпретація методико-психологічних особливостей діалогічного проективного опитувальника (незавершених речень); 3) співставлення особливостей психодіагностики за діалогічно-проективними методами з іншими методами психологічної діагностики особливостей спілкування та особистості людини.

ЛІТЕРАТУРА

- Балл Г.О. Діалогічні універсалії сучасного гуманізму / Г.О. Балл // Гуманітарні науки. – 2001. – № 1. – С. 4–11.
- Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского / М.М. Бахтин. – М.: Советская Россия, 1979. – 320 с.

- Библер В.С. Мисленіє как творчество. Введение в логику мысленного диалога / В.С. Библер. – М.: Политиздат, 1975. – 399 с.
- Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введение в двадцать первый век / В.С. Библер. – М.: ИПЛ, 1991. – 413 с.
- Дьяконов Г.В. Основы диалогического подхода в психологической науке и практике / Г.В. Дьяконов – Кировоград: РИО КГПУ им. В.К. Винниченко, 2007. – 847 с.
- Ковалев Г.А. Психология воздействия: автореф. дисс. на соискание учен. степени доктора психол. наук: спец. 19.00.01. "Общая психология, история психологии" / Г.А. Ковалев. – М.: Изд-во НИИ ОПП АПН СССР, 1991. – 51 с.
- Ковалев Г.А. Три парадигмы в психологии – три стратегии психологического воздействия / Г.А. Ковалев // Вопросы психологии, 1987. – № 2. – С. 41–49.
- Флоренская Т.А. Диалог в практической психологии / Т.А. Флоренская. – М.: Институт психологии АН СССР, 1991. – 244 с.
- Флоренская Т.А. Диалог в практической психологии: наука о душе / Т.А. Флоренская. – М.: Гуман.-издат. центр ВЛАДОС, 2001. – 208 с.
- Флоренская Т.А. Психологические проблемы диалога в свете идей М.М. Бахтина и А.А. Ухтомского / Т.А. Флоренская // Общение и развитие психики / под ред. А.А. Бодалева. – М.: Изд-во НИИ ОПП АПН СССР, 1986. – С. 21–31.
- Флоренская Т.А. Я – против "Я" / Т.А. Флоренская. – М.: Знание, 1985. – 80 с.

УДК 159.9

ИНТЕНЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕТСКОГО ДІАЛОГА В ВЗАЙМООТНОШЕННЯ СОБЕСЕДНИКОВ

Ірина Зачесова, Екатерина Калинкина
(Москва, Росія)

У статті ставиться завдання вивчення дитячого дискурсу, виявлення й характеристики інтенцій, пов'язаних із взаємовідносинами співбесідників. Увага концентрується на стосунках домінування-підпорядкування-рівності та відповідних особливостях організації дискурсу безпосереднього спілкування.

Ключові слова: дискурс, інтенціональний простір дискурсу, взаємовідношення в дискурсі, дитяче мовлення, мовленнєвий онтогенез.

В настоящем исследовании ставится задача изучения детского дискурса, выявления и характеристики интенций, связанных с взаимоотношениями собеседников. Внимание сконцентрировано на проявляющихся в дискурсе отношениях доминирования-подчинения-равенства и соответствующих особенностях организации дискурса непосредственного общения.

Ключевые слова: дискурс, интенциональное пространство дискурса, взаємовідношення в дискурсе, детская речь, речевой онтогенез.

The present study seeks to explore children's discourse, identify and describe intentions related to the relationship of interlocutors. The focus is on the relations of domination, subordination and equality, which are manifested in the discourse and on the relevant features of the organization of discourse of direct communication.